

Strašidlo dubčekismu

Obcházel dvacátým pátým sjezdem KSSS, vyhnali je oknem, vrátilo se dveřmi, zaříkávali je vodou i vodkou, Leninem i Brežněvem. Bylo strašlivé jako přízrak či zlý sen, a vzápětí se prudce odlišilo od pochmurné pompy stařecké oligarchie svým mládím, ironickým úsměskem, vtipem a — laskavý čtenář odpustí to slovo — lidovou poctivostí. Tvářili se, že je nevidí, ale viděli je všichni, především novináři, kteří měli více než obvykle oči všude jinde, než na oficiální parádě. A když v jednu chvíli zašla do novinářského střediska delegace Francouzské komunistické strany — jediná delegace, která se tam vůbec objevila — měla je s sebou, na rameni, za uchem, a především v ústech: "Ne, nepřišli jsme jednat o své politické linii. To je naše záležitost, o té nejednáme nikde a s nikým!" Ajaj, holoubkové, jak to v tu chvíli zaznělo létem 1968, varšavskou schůzkou a dopisy, které následovaly. Kdyby vlaky politických tlaků a konfrontací jezdily podle jízdního řádu Leonida Iljiče, zbývalo by francouzským soudruhům tak něco přes měsíc. Pak by se vyvalily spřátelené tanky a bylo by po strašidle. Dalšímu období by v Paříži říkali *normalisation*. Podle vzoru *restauration*. Jako česky.

Jenže vyvalí se, holoubkové?

To je právě otázka.

* * *

Strašidlo dubčekismu... Kolikrát se ta mrazivá metafora objevila v článcích, komentářích, v titulcích úvodníků. Však také nebylo sjezdu KSSS, ba ani v prvních letech "leninské demokracie", aby se názory tolika a tak významných bratrských stran tolikrát a tak významně rozešly s názorem strany hostitelské a stran jí bezprostředně podřízených. Na sjezdové tribuně, před očima celého světa.

O italských komunistech se všeobecně ví, co a jak. Jenže tentokrát prohlásili ústy svého generálního tajemníka do očí sjezdu sovětské KS: "Jediný socialismus, myslitelný v italské společnosti, musí být nejvyšším projevem dalšího rozvoje všech výbojů demokracie a musí zaručit respektování všech individuálních a kolektivních svobod, svobody vyznání, kultury, umělecké tvorby a vědeckého bádání. Jsme toho názoru, že v Itálii nejen můžeme, ale musíme postupovat k socialismu a budovat socialistickou společnost za účasti různých politických sil, stran a organizací, a že dělnická třída může a musí potvrdit svou historickou roli v pluralistickém a demokratickém systému..."

O francouzských komunistech byla řeč. Ze všeho nejvíc k sobě obrátili pozornost nepřítomností generálního tajemníka strany, který v průběhu sjezdu vyvíjel horěčnou činnost v

Paříži — aby si snad někdo nemyslel, že je nemocný — a na neustálé útoky sovětských a jim přímo podřízených řečníků sjezdu proti "pokusům o revizi marxismu, leninismu" atd, atp. vytrvale opakoval do rozhlasu i v tisku: To se nás netýká.

Nepřítomen byl i generální tajemník španělské KS, jehož strana zašla až dosud nejdále v otevřené obraně "strašidla dubčekismu". Ale sjezdové diskuse se Santiago Carillo účastnil interviewem v italském tisku, v němž kategoricky potvrdil, že "západní socialismus musí být zcela odlišný od sovětského modelu". Mezinárodní komunismus přestal být církví, prohlásil Carillo, a dodal, že podle jeho názoru v SSSR existuje socialismus v primitivním stavu. Leží na něm stín polofeudálního režimu, který kdysi svrhl a jímž je dodnes poznamenán.

Zkuste si představit Alexandra Dubčeka na jaře 1968, jak říká něco třeba jen vzdáleně podobného... Časy se mění, pochopitelně. Ale vzdálenost sovětských tanků také hraje svou roli.

Ze sjezdových řečníků by se slušelo citovat ještě představitele jugoslávských komunistů Dolance, rumunského presidenta Ceaucesca, delegaci laoské KS, vietnamské komunisty, Angličana McLennana a j. Jenže strašidlo není jenom z dovozu. Sovětský matematik Pljušč, kterého rodná sovětská strana a ještě rodnější KGB zavřeli ze samé péče na dva roky do blázince podle dobrého pravidla: "Kdo myslí jinak než my, je cvok", nakonec přece jenom dostal povolení k odjezdu z SSSR. Přispěl k tomu i nátlak francouzských komunistů a jejich generálního tajemníka poté, co všechny síly levice se spojily k boji za osvobození Pljušče. A co udělal Pljušč ze všeho nejdřív, jakmile se trochu vzpamatoval z péče, která mu byla věnována ve vlasti a vysvětlil, jak to v sovětských psychiatrických léčebnách chodí? Na otázku, co považuje za nejdůležitější pro vývoj mezinárodního socialistického hnutí, odpověděl, že československé jaro, a že Dubček a typ socialismu, který hlásal, jsou jediným vzorem a východiskem pro SSSR.

V souvislosti s "případem Pljušč" se hodně vzpomínalo ruského filosofa Čaadajeva, který se před sto čtyřiceti lety ne dost uctivě vyjádřil o ruské pravoslavné církvi a o stavu Ruska vůbec. Tehdejší otec vlasti, Mikuláš I. blahé paměti, konstatoval, že jeho výroky jsou "směsicí absurdit a impertinencí, hodných šílence". To okamžitě vnuklo náčelníku carské policie myšlenku, nadšeně schválenou Jeho veličenstvím, "podniknout veškeré kroky k tomu, aby mu bylo vráceno zdraví". Ovšem — což lze přičíst na vrub tehdejší zaostalosti — tyto kroky nebyly zdaleka tak radikální jako v případě Pljuščově a "pacient" byl dokonce ponechán v domácím ošetření.

Čaadajev nebyl však jediný, jehož se v těchto souvislostech vzpomínalo. Zajímavé připadají zejména výroky historika francouzské revoluce, Jules Micheleta, zatvrzelého zastánce revolučního konceptu svobody proti takovým dovršitelům revoluce jako byli restaurační monarchové nebo ten či onen Napoleon. "Ze všech ras na světě dává se tato nejsnadněji terorizovat", psal o Rusku v polovině minulého století, kdy se už západní demokraté solidarizovali s pronásledovanými ruskými demokraty, liberály a revolucionáři všeho druhu. "Aby bylo jasno, co rozumíme terorem: Nejde vůbec o strach a já rozhodně nechci tvrdit, že Rusové jsou zbabělci. Hruza terorizovaného člověka je zvláštní druh imaginace. Je to stav člověka fascinovaného silou, podobnou silám přírodním, již prostě nelze odporovat. Člověk, který se chová statečně vůči ostatním lidem, přestává být statečným tváří v tvář těmto tajemným silám. I nejstatečnějšímu Rusovi připadá vyšší moc a autorita jako osudová síla, proti níž nic nemůžeme. Jako slabý jedinec ohýbá hřbet pod tíhou vlastních zmatených představ o tomto obludném impériu. Nese je na svých bedrech, cítí jeho tíhu i v příkazech nejnižších z jeho představitelů. A není to jen taková poslušnost navenek: je to poslušnost devótní, v níž se mísí fatalismus s náboženskými pocity..."

* * *

Leč vraťme se do přítomnosti, ke "strašidlu dubčekismu" obcházejícímu Evropou, a k velkému pokušení, jež nepochybně vyvolává v srdcích a myslích nejenom generálních tajemníků, ale i prostých generálů, třeba Grečka, Jepiševa či Jakubovského. Obojí spolu velice těsně souviselo v roce osmašedesátém a souvislost trvá.

Jakkoli upřímný a těžce zaplacený zkušeností je podle našeho mínění postoj italských a španělských komunistů, a jakékoli už jsou důvody — strategické, taktické, či ryzí — komunistů francouzských, opožděně, opatrně, ale nicméně nastupujících na stejnou cestu, otázka je, do jaké míry je jejich volba reálná. Do jaké míry může demokratický socialismus — jehož hlavním mluvčím se chtějí stát — existovat v Evropě, na kterou padá stín velmocenské převahy SSSR. Jinak řečeno, do jaké míry by mohli západoevropští komunisté pokračovat ve své emancipaci od Moskvy, kdyby se dostali k moci, k podílu na moci. O koho by se opřeli v konfliktu, v němž by se jejich odpůrci otevřeně opírali o druhou světovou velmoc, o Spojené státy? Stačila by Evropa?

Italští komunisté (i komunisté španělští) vědí o tomhle v tuto chvíli nesporně víc, než komunisté francouzští. Když Berlinguer říká "v rámci mezinárodních spojení naší země", stojí už někde docela jinde než jeho francouzský kolega Marchais. "Historický kompromis", o který usilují italští komunisté, znamená sdílení vládní odpovědnosti s hlavní proamerickou silou v Itálii.

Není to ideologický kompromis, nýbrž kompromis mocenský, který bere v úvahu současnou situaci *in situ* a svým způsobem pojišťuje dnešní i budoucí demokratičnost italského komunismu "systémem mezinárodních spojení naší země". Samozřejmě, Italové tohle nikdy naplno neřekli, ale celá koncepce "historického kompromisu" je vázaná na tuto realitu, kterou republikánský Washington nepochopil a pochopit nemůže.

Francouzští komunisté, kteří vyrostli z jiné tradice, z tradice stalinského — a gaullistického — nacionalismu, mají k pochopení a tím spíše k vlastní formulaci těchto "realit" (jak se tomu říká v husákobilakovštině), mnohem dál. Jejich obtížní spojenci, francouzští socialisté, jsou v USA v trvalé neoblíbenosti a čím silnější je pozice francouzské levicové koalice, tím rozhodněji dávají USA najevo, že stojí toliko za vládní většinou (za své nedávné návštěvy v USA nebyl vůdce francouzských socialistů a těsně poražený Giscardův protikandidát François Mitterand, přijat žádným významnějším americkým představitelům, zatímco předsedkyně britské opoziční strany, Margaret Thatcher, nejenom obědvala s prezidentem, ale dostalo se jí i mimořádné televizní publicity). Je-li tedy americká protiváha sovětskému vlivu v Evropě jedinou skutečnou garancí proti "normalizaci" eventuálního pokusu o západoevropský demokratický socialismus, co z něj zůstane v případě vítězství francouzské socialistické koalice, až USA vlnou veškerou svou podporu na stranu těch, kteří reprezentují dnešní vládní koalici, čímž budou nutně tlačit novou vládu do náručí SSSR?

Tak se ptají nejenom Francouzi, ale i socialisté v těch evropských zemích, kde není silných komunistických stran. Odtud latentní konflikt uvnitř Druhé internacionály mezi "severem" a "jihem", mezi socialistickými a sociálně demokratickými stranami v zemích, kde je síla komunistických stran tlačí do koalice s nimi, a v zemích, kde takový tlak neexistuje.

Sovětská intervence v Československu, normalizace dubčekovského pokusu o demokratizaci socialismu, staví o osm let později silné západoevropské komunistické strany před kvadraturu kruhu. Přejímajíce dnes zcela otevřeně principy "dubčekismu" a většinou je daleko překračující, nemohou nejenom obhájit svoji politiku jedním dechem se svým kladným postojem k československé normalizaci (Francouzi), ale nejsou ani s to přesně vysvětlit, oč, nebo spíš o koho, budou opírat svůj demokratismus v případě, že by se dostali k moci. Zatímco v západní Evropě mizí poslední totalitní režim, sovětský monolit se i na krajní levici stále více stává symbolem antidemokratického totalitarismu.

Sovětské komunisty dal svým zákrokem v Československu — a od té doby znovu mnohokrát — jasně najevo, že věří toliko na vojenskou sílu, a že jim už vůbec nejde o to, zda svým jednáním a postojem dodávají na věrohodnosti prohlášením západních (východních či jižních) komunistů. Ti to samozřejmě vědí a usilovně se pokoušejí nějak tuto kva-

draturu kruhu řešit. Italové jsou zatím nejúspěšnější, ale i oni klopýtají o druhou největší překážku, kterou není nikdo jiný, než Spojené státy.

Obě světové supervelmoci reprezentují živočišný konzervatismus uvnitř systému, v jejichž rámci existují. To nezbytně znamená, že jsou, jako každý konzervatismus, spjaty se statem quo a trpí konzervativní krátkozrakostí. Dokud budou v USA u moci konzervativní síly, reprezentované dnešní administrací, nelze očekávat, že by Washington jakkoli západoevropským komunistům jejich situaci usnadnil. Navzdory varováním, že taková krátkozrakost se může šeredně nevyplatit v případě, že, přes americkou nelibost, italští či francouzští komunisté přece jen přijdou tak či onak k moci. Ale bude situace jiná, změní-li se americká administrativa v listopadových volbách? V nuancích, v taktice pravděpodobně ano. V podstatě se vši pravděpodobností nikoli. Americký politický systém a systém amerického politického myšlení není analytický, neuvažuje a nepohybuje se po drahách koncepcí a generalizujících úvah. Komunismus, a dokonce i evropský socialismus, jsou mu tak dokonale cizí, že je prostě neschopný uvažovat ani v parametrech, v nichž například už dávno uvažují evropští konzervativní liberálové. Naděje, že by se pod vlivem současných ekonomických potíží či pod vlivem otřesu z vietnamského debaklu v tomto smyslu něco změnilo, jsou iluzorní. Americký systém má ještě dostatek možností řešit svoje problémy

v rámci vlastního systému a veřejné mínění se tu rozhodně neradikalizuje. Společensko-ekonomická situace není a v příštích desetiletích nebude taková, aby ovlivnila vývoj amerického politického myšlení směrem k "poevropštění".

Pochopení skutečnosti, že síla jihoevropských komunistických stran a možnost jejich účasti na vládě není důsledkem západní politické slabosti a sovětského spiknutí, nýbrž vyústěním dlouhodobého socio-ekonomického trendu a specifických politických tradic, by vyžadovalo v Bílém domě muže, který by svým politickým géniem přerostl svou zemí a své okolí o jedno století, a byl ochoten jednat bez nich a proti nim. Jenže Amerika nejen nemá dnes Roosevelta, ale ani není v situaci, z níž Rooseveltové vyrůstají.

Ať to zní sebepesimističtěji, komunistické strany, zastávající koncepci demokratického socialismu a využívající k tomu ochrany západních demokratických systému (a nepřímou i USA), jsou tudíž vydány - pokud jde o možnost trvalejší realizace těchto koncepcí — na milost nemilost vývoji v SSSR (právě tak jako Československo a další země Sovětským svazem vojensky obsazené) který se proto musí za každou cenu pokusit ovlivnit. Jediné, co jim jinak teoreticky zbývá, je radikální rozchod s SSSR a konflikt s KSSS. Jenže to by už byla jiná kapitola a je otázka, zda by tyto komunistické strany takový otřes přežily v té podobě, v jaké dnes existují.

DAIMIL

PROPUSTIT POLITICKÉ VĚZNĚ! (Výzva 14 býv. členů ÚV KSČ z Prahy)

Poslancům Federálního shromáždění

V Praze 20 ledna 1975

Soudruzi poslanci,

V prosinci 1974 bylo u nás naposledy propuštěno na svobodu několik politických vězňů. Obracíme se na Vás se žádostí abyste se s veškerou rozhodností zasadili o propuštění politických vězňů, na které se dosud nevztahoval žádný akt amnestie a jímž nebyl ani zkrácen výkon trestu podle zásad jinak v trestní praxi obvyklých.

Jde zejména o známé komunistické funkcionáře M. Hübla, J. Šabatu a dále o J. Tesaře a J. Müllera; i o další, z politických důvodů vězněné občany.

Domníváme se, že propuštění politických vězňů u nás by bylo pochopeno jako projev dobré vůle přispívat i ve vnitřní politice k rozvíjení takového politického klimatu, jaký odpovídá duchu helsinské konference.

Dosavadní praxe trestní represe občanů za politické názory, postoje i skutky, uplatňovaná v Československu, je v rozporu nejen se zásadami Závěrečného aktu helsinské konference a s výslovnými výzvami a stanovisky mezinárodních organizací, včetně OSN, ale i politickými zásadami, které dnes otevřeně hájí samo evropské hnutí. Dnešní československý režim tak ztrácí morální právo kritizovat metody politických diktatur.

Některá ustanovení našeho trestního zákona, podle nichž lze na řadu let zbavit svobody občana, který třeba jen několika přátelům dá přečíst text, považovaný za protivládní, jsou v příkrém rozporu s tvrzením o ochotě uplatňovat a rozvíjet politická práva občanů a plnit zá-